

ПОЛОНІЗМИ-ОНІМИ В ГОВІРКАХ ВОЛИНСЬКОГО ПОЛІССЯ І ПІДЛЯШШЯ

Оксана НЕСТЕРЧУК

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри історії та культури української мови
Волинського національного університету імені Лесі Українки
пр. Волі, 13, м. Луцьк
ORCID: 0000-0003-2676-7966
nester-oks@ukr.net*

У статті розглянуто полонізми-оніми у західнополіському діалекті української мови на матеріалі волинсько-поліських та підляських говірок, що функціонують у різних державах. Актуальність розвідки зумовлена потребою комплексного аналізу власних назв польського походження, які досі залишалися на периферії діалектологічних та ономастичних студій. Метою дослідження є порівняння особливостей уживання антропонімних полонізмів у двох говіркових групах, а також з'ясування їхньої структурної, мотиваційної специфіки.

Матеріал дослідження охоплює прізвища, власні особові імена, їхні варіанти та прізвиська, зафіксовані у словниках, діалектних текстах і художніх джерелах. Заявлено, що полонізми в антропонімії є різночасовими: у волинсько-поліських говірках вони здебільшого пов'язані з міжвоєнним періодом перебування регіону у складі Польщі, тоді як у підляських говірках польський вплив є безперервним і зумовлений постійним мовним контактом. Нових прізвищ-полонізмів серед мешканців Волинського Полісся у повоєнний період не виявлено, але фіксовано полонізми-оніми серед варіантів власних імен (Matęsz < Matvii, Jantek < Anton, Józsek < Josyp, Jákub < Jaków, Gęna < Jevheniia, Kás'a < Kateryna), дещо менше серед прізвиськ (Basya, Vladzo, Kazik, Książdz, Polachók, Tómarsh, Tsięcia).

Визначено, що варіанти власних особових імен є найбільш продуктивним і динамічним шаром онімної лексики, який найшвидше реагує на міжмовні контакти. Виявлено серед полонізмів-прізвищ 161 назву, серед полонізмів-імен та їхніх варіантів – 128 назв, 94 назви серед полонізмів-прізвиськ. Отримані результати поглиблюють уявлення про ономастичні процеси в умовах багатомовності та мають значення для подальших діалектологічних досліджень.

Ключові слова: *підляські говірки, волинсько-поліські полонізми, прізвища, варіанти імен, прізвиська.*

POLISH BORROWINGS OF PROPER NAMES IN VOLYNIAN POLISSIA AND PODLASIE SUBDIALECTS

Oksana NESTERCHUK

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor, Department of History and Culture of the Ukrainian Language
Lesya Ukrainka Volyn National University
13 Voli ave., Lutsk
ORCID: 0000-0003-2676-7966
nester-oks@ukr.net*

The article deals with Polish borrowings of proper names in West Polissia dialect of the Ukrainian language on the material of Volynian Polissia and Podlasie subdialects functioning in different countries. The relevance of this research is determined by the need for a comprehensive analysis of proper names of Polish origin which have remained on the periphery of dialectological and onomastic studies so far. The aim of the study is to compare the features of the use of anthroponymic Polish borrowings in two dialect groups as well as to find out their structural and motivational specifics.

The research material includes surnames, names, their variants and nicknames registered in dictionaries, dialect texts and literature sources. The research demonstrates that Polish borrowings in the anthroponymy occurred in different times: in the Volynian Polissia subdialects they are mostly related to the interwar period when the region was part of Poland while in the Podlasie subdialects the Polish influence is continuous and due to constant linguistic contact. No new borrowings of Polish surnames among Volynian Polissia inhabitants in the postwar period have been detected, but there are defined proper names borrowed from Polish among variants of proper names (Matęsz < Matvii, Jantek < Anton, Józsek < Josyp, Jákub < Jaków, Gęna < Jevheniia, Kás'a < Kateryna), a bit less of them among nicknames (Basya, Vladzo, Kazik, Książdz, Polachók, Tó mash, Tsięcia).

It has been determined that variants of personal names are the most productive and dynamic layer of onymic vocabulary because it reacts most quickly to interlingual contacts. There are 161 items detected among borrowings of Polish surnames, 128 items among borrowings of Polish names and their variants and 94 items among borrowings of Polish nicknames. The results obtained deepen our understanding of onomastic processes in multilingual environments and are important for further dialectological research.

Key words: *Podlasie subdialects, Volynian Polissia Polish borrowings, surnames, variants of names, nicknames.*

Постановка проблеми. У західнополіському діалекті української мови виділяють три говіркові групи, що побутують у складі трьох держав: волинсько-поліська (Україна), берестейсько-пінська (Республіка Білорусь) та підляська (Республіка

Польща). Кожну із цих груп об'єднує те, що це говірки української мови, що входять в один говір (діалект). Однак неоднакові історичні умови, перебування у складі різних країн із неоднаковими державними мовами: українською, польською, білоруською і російською, а також переселення та виселення місцевої людності призвели до формування відмінностей і в мовленні. Існують і значні відмінності у перейманні іншомовних слів. Зрозуміло, чому лідером у перейманні росізмів стали берестейсько-пінські говірки, а полонізмів – підляські.

Метою статті є порівняння уживання полонізмів-онімів у волинсько-поліських та підляських говірках, розгляд не лише слів, безпосередньо перейнятих із польської мови, а й тих утворень, у яких польська твірна основа з українськими словотворчими суфіксами.

Досягнення цієї мети передбачає виконання таких завдань: виявити польські власні назви у наявних нам джерелах; проаналізувати окремо волинсько-поліські та підляські прізвища-полонізми, імена, прізвиська; виявити, яка група антропонімів найбільш вживана у волинсько-поліських говірках.

Зауважимо, що полонізми-апелятиви в українській літературній мові були схарактеризовані багатьма мовознавцями: Ю. Шевельовим, Г. Їжакевичем, І. Білодідом, З. Франко та ін., а в діалектах – І. Огієнком, О. Горбачем, К. Дейною, Ф. Чижевським [1]. Г. Аркушин опублікував велику статтю про полонізми-апелятиви у західнополіських говірках, у якій власні назви або зовсім не схарактеризовані, або лише фрагментарно [1]. У дослідженні «Підляська лексика» описано полонізми у підрозділі «Іншомовні запозичення» [2].

Насамперед відзначимо, що аналізовані запозичення з польської мови різночасові: у сучасних волинсько-поліських говірках основна маса – це переважно 20–30-ті роки ХХ ст., коли Західна Україна входила у склад міжвоєнної Польщі, а полонізми в підляських говірках запозичують постійно, оскільки вони контактують із польськими говірками і літературною мовою, перебуваючи у складі однієї держави. Окрім цього, полонізми-апелятиви відрізняються від полонізмів власних назв, оскільки перші перейняті з необхідності: державний устрій, адміністративний поділ, військова лексика, єдина банківська система, історичні події, наука та освіта, професії, а також нові технології, для яких ще не було власних відповідників, і т. д. За нашими спостереженнями, найбільше польських власних назв знаходимо серед антропонімів. Спробуємо їх схарактеризувати.

Виклад основного матеріалу дослідження

1. Прізвища

Волинсько-поліські прізвища-полонізми.

Частина таких волинсько-поліських прізвищ походить від голови сімейства поляка, а частина – це спольщені давні українські прізвища (здебільшого у 20–30-ті роки ХХ ст.), серед яких провести чітку межу вже неможливо.

Аналіз ґрунтується на матеріалах «Словника прізвищ Північно-Західної України і суміжних земель» [3], у реєстрі якого понад 13 тис лексем.

Для кваліфікації полонізмів вибрали такі ознаки: 1) польські рефлексі давнього *ятя*: *Б'ялик, Гнядий, Квятка, Квятко, Квятковський, Коляно*; 2) «дзекання» і «цекання» (вимова [д'] та [д] як [з'] або [з], а [т'] як [ц']): *Будзінський, Освецінський, Радзелович, Радзивилук, Радзій, Радзік, Радзідзяк, Родзевич, Родзенюк, Родзинський, Студзенець, Студзінський, Лудзінський, Народзоник, Недзельський* || *Нідзельський, Дзядик, Дзядук, Ходзюк, Ходзінський, Ціхоцький*; 3) заміна польських голосних носових звукосполуками *голосний + приголосний*: *Свентий, Свінтуховський, Свінчицький, Думбров, Домбровський, Заремба, Бонк*; 4) неповноголосся: *Голіброда, Покиньброда, Зabloцький, Брезичський, Врона, Вронський, Глова, Гловацький, Клос, Круль*; 5) початкове *є*, що відповідає українському *о*: *Єзерський*; 6) уживання префіксів *пши-, пше-*: *Пшевмоцький*; 7) утворення з коренем *поляк*: *Поляк, Полячок, Польський, Великопольський*; пор. ще: *Лях, Мазур*, а також *Католик*, у якому віросповідування вказує і на національність; 8) польські імена та їхні варіанти у ролі прізвищ чи виступають твірними основами: *Петр, Павелко, Людвік, Матеуш, Войцеховський, Габрилевич*; 9) польський топонім у ролі прізвища: *Варшава*; 10) різні польські лексеми як твірні основи прізвищ: *Зеліско, Заянчуковський, Сікора, Сікорський (sikora «синиця»), Скаврон, Скавронський (skawron «жайворонок»), Совтис, Солтис, Солтисюк, Ксьондз* || *Ксьонз, Ксьонзик, Коцур (kosur «кіт»), Крет, Ойцусь* || *Ойцюсь, Гураль, Гурський, Жерш, Гвезда* || *Гвізда, Томечек, Юзик, Юрик, Янець, Яневич, Яницький, Янів, Янович, Яновський, Янчик, Янчук, Янюк, Яньо*; 11) однозвучні прізвища з антропонімами відомих польських діячів чи митців: *Пілсудський, Огінський*.

Не беремо до уваги наявність чи відсутність суфіксів *-ськ-ий, -цьк-ий, -зьк-ий*, бо ще Ю. Редько писав: «За допомогою суфіксів *-ськ-, -цьк-, -зьк-* утворюються відносні прикметники, що вказують на походження: *львівський, кременчуцький, володазький*. Бажаючи відповісти на питання, звідки хтось походить, наші предки утворювали прикметники такого типу від назв місцевості. Так виникли тисячі українських прізвищ на *-ський, -цький, -зький*, про які досить часто некомпетентні люди говорять, що це польські прізвища» [4, с. 26–27].

Оскільки більшість сучасних жителів Волинського Полісся поверхнево знає польську мову на побутовому рівні, то й не може пояснити походження, наприклад, навіть своїх прізвищ *Гураль, Жерш, Сікора* чи *Скаврон*.

Після Другої світової війни не помічено збільшення кількості прізвищ-полонізмів.

Підляські прізвища-полонізми

На жаль, відсутній повний реєстр прізвищ корінних жителів Підляшшя, тому для аналізу використовуємо фрагментарні фіксації.

В антології українського письменства Підляшшя «Країна свого слова» [5] знаходимо 121 прізвище героїв художніх творів, а також авторів. Здебільшого це звичайні україномовні прізвища, характерні для Західної України, зокрема із суфіксами *-ук, -чук* 48 прізвищ, що становить понад 40% від загальної кількості. Лише деякі прізвища мають певні ознаки польськості (пор.: *Васілевські, Данілович*,

Кльоновска, Оніщицький, Соснувській, Янувські, Якубовські, Янчук), але їх небагато. Чи, може, це лише вплив місцевої фонетики?

Г. Аркушин подав прізвища всіх своїх респондентів із Південного і Північного Підляшшя (71 особа), від яких записав розповіді для збірника текстів «Голоси з Підляшшя» [6]. Ось їх перелік (дівочі прізвища подано через дефіс; у круглих дужках указано кількість осіб із тим самим прізвищем):

Адам'юк, Андросюк, Базилюк, Баліна, Белаз, Божко, Веркасюк, Вільчевська, Гаврилюк, Гаврилюк-Кононюк, Голод-Тетерук, Гришко, Датчук-Кравчук, Дацюк, Дмитрук (3), Дунда (2), Єкатеринчук, Зелінська, Ігнатович, Ігнатюк, Кирилюк, Кірковіч, Ланюк, Леонюк, Леснік, Лесюк, Максим'юк, Мацкевич, Мацкевич-Білокозович, Менчук (2), Миськорук, Монюк, Назарук, Нестерович, Николаюк, Остап'юк, Панасюк, Пансілюк, Панфілюк, Петрувчук, Петручик, П'ятачук, Роля (2), Романюк (2), Рута, Сахарчук, Себастьянюк, Семенюк (2), Смик, Сосідко, Степанюк (4), Степко, Ткачук (2), Трепко, Урбанська-Киричук, Цибулінська, Яким'юк, Яримович, Ярмошук (2).

Аналіз цих прізвищ свідчить, що у переважній більшості твірною основою стали власні особові імена зі словотворчими суфіксами *-ук (-юк)*, тобто типово західнополіські. Польський вплив вбачаємо у прізвищі *Базилюк*, а також в основоскладанні *Пансілюк* (*Сілюк > пан Сілюк > Пансілюк*) та *Панфілюк* (*Філюк > пан Філюк > Панфілюк*).

Для дослідників прізвищ підляшуків існує ще й така проблема: чи аналізувати прізвища всіх, хто народився на Підляшші і залишився православним, чи й тих, хто став католиком? Адже таке буває нерідко, пор.: «...у *Вербюка*, чи *Вербицького*, як він себе звав, перешедши на католика...» [5, с. 222].

2. Власні особові імена та їхні варіанти

Волинсько-поліські імена-полонізми

У волинсько-поліських говірках найбільше полонізмів засвідчено у «Словнику варіантів власних імен Північно-Західної України» [7], звідки наводимо приклади, це, зокрема, такі чоловічі варіанти: *А́нжик* < Андрій, *А́нтек* || *Га́нтик* || *Йа́нтек* < Антон, *Бо́л'ік* < Богдан, *Бо́з'о* < Богдан, *Баз'іл'іо* < Василь, *Вавж'і-нец'* < Іларіон, *Вла́з'о* < Володимир, *Вло́дек* < Володимир, *Г'ен'о* < Геннадій і < Адрій, *Ген'а* < Дмитро, *Генек* < Дмитро, *Габр'ел'* < Гаврило, *Да́нек* < Данило, *Ж'і-мон* < Дмитро, *Зенік* < Дмитро і < Зенон, *Йа́куб* < Яків, *Йа́ник* < Іван, *Йа́рик* < Ярослав і < Мирослав, *Йу́з'ік* < Юрій, *Йу́рек* < Юрій, *Л'ол'ік* < Валерій і < Леонід і < Олег, *М'іхал* < Михайло, *Ма́рик* < Мар'ян, *Мат'а́ш* < Матвій, *Мат'е́уш* < Матвій, *П'о́тр* < Петро, *Па́вел* < Павло, *Пав'елко* < Павло, *Та́дик* < Вадим і < Федір, *То́маш* < Тимофій, *То́мек* || *То́мик* < Хома і < Тимофій, *То́нек* < Антон, *Тимот'е́уш* < Тимофій, *Ф'іл'іп* < Пилип, *Фад'е́ї* < Федір.

У перехідній західно-середньополіській зоні, за «Атласом варіантів власних особових імен Волинського Полісся» [8], вживані варіанти: *Га́ндрік* || *Гендрік* (к. 3), *А́нтек* || *А́нтик* (к. 4), *Йа́ник* (к. 5), *Йу́з'о* і *Йу́з'ік* || *Йу́зик* (к. 10), *М'іхал'* || *Мехал'* (к. 12), *Пав'елко* (к. 14), *Йу́рек* (к. 21),

Жіночий іменник представлений такими варіантами імен: *Bás'a* < Любася < Любов, *Г'ел'га* < Ольга, *Г'ел'ка* < Ольга, *Г'ел'ена* || *Гел'ена* < Ольга, *Г'ел'енка* < Ольга, *Г'ел'а* < Олена, *Гжес'а* < Євгенія, *Ген'а* < Євгенія, *Зос'а* < Софія, *Кас'а* < Катерина і < Оксана, *Л'ол'ік* < Лілія, *Мар'ус'а* < Марія, *Ол'ана* < Олена, *Хан'а* < Ганна, *Х'ел'ена* < Ольга, *Хел'ун'а* < Олена; пор. доповнення з «Атласу варіантів власних особових імен Волинського Полісся» [8], – *Гал'інка* || *Гал'інка* (к. 27), *Кас'а* і *Кас'ка* (к. 31).

Очевидно, у кожному волинському населеному пункті давніше було більше імен-полонізмів, які пізніше поступово виходили з ужитку. Так, у с. Сильно теперішнього Луцького району ще проживають носії таких імен: *Йурик*, *Павел*, *Павел'ко*, *Зос'а*, *Зоха*, *Сон'а*, *Тос'а*; відійшли в інші світи *Боз' і Боз'о* < Богдан, *Габрел'*, *Йанік*, *Мехал'*, *Лод'ік* < *Włodek*, імена яких ще пам'ятають односельці. На місці цих полонізмів тепер широко вживані росієзми типу *Ал'оша*, *Вова*, *Гр'іша*, *П'ет'а*, *Саша*, *Тол'а*, *Маша*, *Наташа*, *Шура* і т. д. Ось так поступово виходили з ужитку імена-полонізми. Однак помічено, що майже з кожним поверненням заробітчан із Польщі кількість польських запозичень збільшується на декілька одиниць [9].

Підляські імена-полонізми

В українських підляських говірках офіційний чоловічий іменник кількісно поступається жіночому, оскільки оповідачами були переважно жінки: *Адам*, *Анатолій*, *Андрій*, *Василь* (3), *Володимир*, *Всеволод*, *Георгій*, *Григорій*, *Іван* (5), *Йосип*, *Кузьма*, *Леон*, *Миколай* (5), *Михайло*, *Павло*, *Петро* (2), *Степан*, *Тимофій*. Найпоширеніші чоловічі імена серед жителів Підляшшя – *Іван*, *Миколай*, *Василь*, *Петро*.

У жіночому офіційному іменнику засвідчено 24 імені: *Анастасія* (2), *Анна* (2), *Валентина*, *Віра* (2), *Євгенія*, *Євдокія*, *Зінаїда*, *Зофія*, *Катерина*, *Килина*, *Любов* (2), *Марина*, *Марія* (4), *Мар'я* (5), *Надія*, *Наталія*, *Ніна* (2), *Олександра*, *Олена*, *Ольга* (7), *Філіція*, *Харитина*, *Христина*, *Юлія*, з яких найпоширеніші – *Марія*, *Мар'я* та *Ольга*. Усі імена добре знані серед православних підляшуків, лише найменування *Філіція* || *Феліція* запозичене в католиків у формі *Felicita* [10, с. 125].

Значно більше полонізмів виявлено у варіантах власних особових імен.

Так, у чоловічому іменнику православних мешканців гміни Воля-Угруська (перехідна холмсько-підляська зона) [11] виявлено такі полонізми: *Adas'* < *Ada(m)*, *Antek* < *Ant(on)*, *Antko* < *Ant(on)*, *Gen'a* < *(Jew)hen(ij)*, *Genek* < *(Jew)hen(ij)*, *Genka* < *(Jew)hen(ij)*, *Genko* < *(Jew)hen(ij)*, *Jaryk* < *Jar(osław)*, *Mat'ij*, *Mecio* < *Meczy(yśław)*, *Pawelko*, *Stasio* < *(O)stap*, *Stefko* < *Stefan*, *Stepan*, *Tomasz*, *Tomek* < *Toma i* < *Choma*, *Tonek* < *(An)ton*, *Włodek*, *Włodko*, *Włodzio* < *W(o)łod(ymur)*; лише одне повне ім'я – *Jakub*.

Жіночий іменник дещо менший: *Anna*, *Ewa*, *Haneczka*, *Genka* < *(Jew)hen(ija)*, *Kasia* < *Ka(teryňa)*, *Magdalena*, *Stefcia* < *Step(anyda)*, *Stefka* < *Step(anyda)*, *Ulita* < *(J)ul(ija)*, *Ula* < *(Ursz)ula*, *Urszula*, *Zofyja*, *Zosia* < *Zo(fyja)*; повні офіційні імена: *Anna*, *Ewa*, *Magdalena*, *Urszula*.

Із 1 600 жителів гміни Воля Угурська найбільш поширені такі імена: *Jan* (56 осіб), *Andrzej* (40), *Krzysztof* (38), *Anna* (37), *Marianna* (37), *Maria* (34), *Janina* (34), *Helena* (28), *Krzystyna* (28) та ін. [11, с. 195].

В інших підляських говірках зафіксовано ще такі імена-полонізми (за виданням текстів «Голоси з Підляшшя») [6]: *А́дам, В'єс'ек, Гéник, Йáнек, Йўзва, Йўл'я́н, Кóстка, Миколáй* || *М'ікола́й, М'іха́л, Павéлко, То́маш, То́мик*, серед яких: повні офіційні імена – *Adam, Julian, Michał, Mikołaj*; *А́н:а, А́н'ка, Анаста́з'і́я, Зоф'і́я, Ма́н'а, Фел'і́ц'і́я, Хéл'а*; повні офіційні імена – *Anna, Anastazja, Zofia, Felicita*.

Спільними запозиченнями для волинсько-поліських і підляських говірок виявилися варіанти: *А́нтек, Вло́дек, Гéник, Йáник* || *Йáнек, М'іха́л* || *Мéхал', То́мик* || *То́мек, Зо́с'а, Ка́с'а* та ін.

Трапляється, що один і той же полонізм ужито під час указівки на носіїв різних імен, пор.: *Зéник* > Дмитро і Зенон, *Йáрик* > Ярослав і Мирослав, *Та́дик* > Вадим і Федір, *То́мик* > Хома і Тимофій, *Л'о́л'ік* > Валерій, і Леонід, і Олег, *Ка́с'а* > Катерина і Оксана та ін. На жаль, нам не відомі мотиви такого подвійного чи й потрійного використання того самого варіанта.

У художніх творах альманаху «Країна свого слова» зафіксовано підляські варіанти таких імен, перейнятих від поляків (приклади подаємо за [5, с. 135–138]): *Казі́к* < *Казимі́р*, *Костек* < *Костянти́н*, *Миха́льо* < *Миха́йло*, *Міре́к* < *Миросла́в*, *Паво́л* < *Павло́*, *Пьотре́к* < *Петро́*, *Сіре́к* < *Сергі́й*, *Славек* < *Славоми́р*, *Юзі́к* || *Юозі́к* < *Йосип*, *Ян* < *Іван*, *Ярек* < *Яросла́в*; *Аня* < *Анна*, *Нюта* < *Анна*, *Геля* < *Гелена*, *Дорота* < *Дорофе́я*, *Еля* < *Ельжбета*, *Зенка* < *Зінаї́да*, *Іренка* < *Ірина*, *Йоанна* < *Йо́ля* < *Іванна*, *Ка́ся* < *Катери́на*, *Магда* < *Магда́лена*, *Малгожата*, *Сонька* < *Софі́я*, *Стася* < *Станісла́ва*, *Стефа* < *Стефа́нія*, *Крісті́на* < *Христи́на*.

Проаналізовані полонізми свідчать, що серед антропонімів найчастіше і найлегше українцям засвоювати варіанти власних особових імен, які часто стають ідентифікаторами певної особи серед однойменних тезок.

3. Прізвиська

Усі прізвиська – це неофіційні найменування осіб, які не записані в офіційних державних документах. Причин надання особі прізвиська – багато і різноманітні: зовнішній вигляд, характер, особливості мовлення, родовід, але насамперед підкреслення та висміювання негативних рис певної особи. Прізвиська можуть «жити» від декількох годин до пару місяців чи років, а деякі передаються у спадок своїм дітям та онукам.

Волинсько-поліські прізвиська-полонізми. Прізвиська-полонізми характеризуємо за таким реєстром, як тритомний «Словник прізвиस्क Північно-Західної України» [12]. Виділяємо такі групи цих найменувань за походженням:

- прізвиська, що походять від польських повних офіційних імен: (здебільшого мотивація не відома): *Во́йцех, Габре́ль* (< *Gabriel*), *Мате́уш, Па́вел, То́маш, Яко́б*;
- прізвиська, що походять від варіантів власних особових імен (теж їх мотивація переважно не відома): *Ба́ся, Владзьо́, Ка́зік, Та́дик* («так *Тарасика* називали

родичі з Польщі»), *Тедик*, *Фр́аник* || *Хв́раник*, *Я́ник* || *Я́нек*, *Я́рик*; пор. імена героїв мультфільму – *Льóлек* і *Бóлек* || *Лóлік* і *Бóлік*;

– похідні від прізвищ відомих воєначальників і політиків: *Пільсúцькі*, *Ярузельський*; порівняйте мотивацію цього другого прізвища: 1) «багато говорить, як і тодішній керівник Польщі»; 2) «за зовнішньою подібністю до В. Ярузельського»; 3) «мав дружину полячку, чим дуже пишався»; удається легко встановити, що це прізвисько виникло у 80-х роках минулого століття);

– похідні від *поляк*: *Поля́к* || *По́ляк* (дев'ять мотивацій), *Поля́ки* (родина), *Поля́ка* («постійно їздить у Польщу»), *Поля́чка*, *Полячо́к*, *Полячи́ха*, *По́лька*, *По́лько*, *Полькі́* (родина), *По́льчик*, *Польський* та ін.; *Пи́ек* (зневажлива назва поляка і переселенця з Польщі за часто вживані слова з префіксами *przy-*, *prze-*; деривати: *Пи́еки*, *Пи́ечка*); *Лях*, *Ляхи*;

– похідні від назв польських міст: *Варша́ва* (деривати: *Варша́к*, *Варшав'я́к*, *Варшав'я́ка*, *Варша́вський*), *Томашу́в* || *Томаші́в*;

– апелятиви, що перейшли в оніми (найчастіше це польське часто повторюване мовцем слово, хоча до нього є український відповідник): *Вепи*, *Гемба*, *Дзік* («сердитий, як дикий кабан»), *Дзяд*, *Крі́жик*, *Ксьондз* (мотивації: 1. православний священник; 2. дід був настоятелем церкви; 3. церковний староста; 4. побожний чоловік), *Кутас*, *Лярва*, *Марина́рка* («на піджака казав маринарка»), *Мруз*, *Понéваш*, *Пи́еднік* («старається найпершим виконати всі роботи»), *Секретáж*, *Сіко́ра* || *Сіко́рка* (п. *sikora* «синиця»), *Сьледзь* (п. *śledź* «оселедець»), *Ці́хо*, *Ці́хо-Ці́хо*, *Цьо́ця*, *Ца́ци Емері́тка* («молодою вже мріє про пенсію»);

– твірними основами ставала і неправильна вимова польських слів: *Сúста* («так у польській школі вимовляв *szósta godzina*»); деривати: *Сúсти́ха*, *Сúсти́к*), *На́вна* («рухлива дитина»); з п. *małpa*).

Як уже стверджували, цей шар онімної лексики дуже мінливий, однак у кожному населеному пункті виділяється, хоч і невелика, але досить стійка група прізвиस्क.

Підляські прізвиська-полонізми. Серед українського населення Підляшшя прізвиська теж уживані. На жаль, якогось єдиного зведеного реєстру цих неофіційних найменувань немає, тому користуємося фрагментарними фіксаціями.

Уживання полонізмів у мовленні підляшуків – це звична річ, яка нікого не дивує, тому й прізвиस्क-полонізмів трапляється мало на противагу жителям Волинського Полісся.

У згаданому вище населеному пункті Воля Угурська більшість мешканців уже спілкується польською мовою, тому полонізмами вважаємо ті прізвиська, що їх уживають українські мовляни і які мають виразні ознаки польської мови [13]:

– родинні прізвиська (*przydomek*): *Фельо́ве* (сини, батька яких звати Фелікс), *Марі́щини* (діти, де головою родини була Мариха), *Ксаверкі* (голова родини *Ksawery*), *Павельчу́в* (батька звати Павел), *Сафа́тівські* (прадід родини мав ім'я *Josafat*), *Палю́шки* (голова родини не мав пальців на руці);

– похідні від антропонімів: *Ді́мек* (від прізвища *Думескі*), *Пта́шек* (від прізвища *Ptak*), *Єндрущи́ха* (дружина *Jędrucha*), *Ка́ша* (від імені *Kasia*), *Кóщих* (від

батькового імені *Kostek*), *Лєнін* (має ім'я Володимир), *Македанська* (з іменем Aleksandra), *Кілер* (від клички його пса) та ін.;

– за зовнішнім виглядом: *Войско* (високий і сильний як Геркулес), *Троль* (має вуха, як у героїв відомого фільму), *Армата* (товста дівчина), *Шкелєт* (щупла дівчинка), *Бяли* (блондин), *Цяпек* (носив завелике взуття, яким чапав), *Гарахуля* (має кучеряве волосся), *Тічка* (висока школярка), *Помідорок* (чоловік із червоним лицем), *Снайпер* (косоокий) та ін.;

– прізвиська, мотивовані особливостями вдачі та їхнього мовлення: *Бабця Динаміт* (дуже швидко говорить), *Канєчка* (просив о *karęszkę wódki*), *Кот* (любить котів), *Мєнтос* (любить м'ятні цукерки), *Міхал Хлєба* (їсть багато хліба), *Шпротка* (любить шпроти);

– прізвиська з утраченою мотивацією: *Бемадєтка*, *Цабан*, *Саго*, *Монте*, *Процєсія*, *Тійо*.

Ось ще одне з небагатьох прізвищ – *Віват*, про його виникнення Н. Григорук писала [14]: «Ну, й муой діед Андрией Гольонко, якого по-гулічному називали Віват, бо вуон до каждого сказаного говорив»... ну і віват, кєнець» [14, с. 153]. Цей латинізм, очевидно, перейнятий із польських весільних привітань.

Як бачимо, волинсько-поліські та підляські мотиваційні групи прізвищ майже ідентичні, що свідчить про спільність виникнення цих неофіційних назв.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Отже, виявлено серед полонізмів-прізвищ 161 назву (*Будзінський, Ксьондз, Освецінський, Покиньброда, Солтисюк, Янчик*), серед полонізмів-імен та їхніх варіантів 128 назви (*Гєнек* < Дмитро, *Габрєл'* < Гаврило, *Данєк* < Данило, *З'їмон* < Дмитро, *Зєник* < Дмитро і < Зенон, *Л'ол'їк* < Лілія, *Марїс'а* < Марія, *Ол'ана* < Олена, *Хан'а* < Ганна), 94 назви серед полонізмів-прізвищ (*Войцєх, Габрєль* (< Gabriel), *Кутас, Лярва, Маринарка, Матєуш, Павєл, Полячка, Полячка*). Найчастіше полонізми-імена та варіанти імен стали твірними основами для творення усіх груп антропонімів. Отримані результати поглиблюють уявлення про ономастичні процеси в умовах багатомовності та мають значення для подальших діалектологічних досліджень.

Отже, серед проаналізованих полонізмів-прізвищ виявлено 161 номен (*Будзінський, Ксьондз, Освецінський, Покиньброда, Солтисюк, Янчик* та ін.), серед полонізмів-імен та їхніх варіантів – 128 (*Гєнек* < Дмитро, *Габрєл'* < Гаврило, *Данєк* < Данило, *З'їмон* < Дмитро, *Зєник* < Дмитро і < Зенон, *Л'ол'їк* < Лілія, *Марїс'а* < Марія, *Ол'ана* < Олена, *Хан'а* < Ганна та ін.) та 94 назви серед полонізмів-прізвищ (*Войцєх, Габрєль* (< Gabriel), *Кутас, Лярва, Маринарка, Матєуш, Павєл, Полячка, Полячка*). Полонізми-імена та їхні варіанти найчастіше ставали твірними основами для усіх груп антропонімів.

Отримані результати поглиблюють уявлення про ономастичні процеси в умовах багатомовності та дають матеріал для подальших діалектологічних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г. Полонізми в західнополіських говірках. *Studia nad polszczyzną kresową*. Т. IX. Warszawa, 1999. С. 257–303.
2. Аркушин Г. Іншомовні запозичення. *Українські говірки Підляшшя: сучасне усне мовлення*. Луцьк : ФОП Іванюк В.П., 2022. С. 150–168.
3. Словник прізвищ Північно-Західної України і суміжних земель / упоряд. Г.Л. Аркушин. Луцьк : Вежа-Друк, 2013. 555 с.
4. Редько Ю. Сучасні українські прізвища. Київ : Наукова думка, 1966. 214 с.
5. Країна свого слова. Антологія україномовного письменства Підляшшя / упоряд. Ю. Гаврилук. Більськ на Підляшші : Підляський науковий інститут, 2023. 514 с.
6. Аркушин Г. Голоси з Підляшшя. (Тексти). Луцьк : Вежа, 2007. 533 с.
7. Словник варіантів власних імен Північно-Західної України. А–Я / упоряд. Г.Л. Аркушин. Луцьк : Волинський нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. 370 с.
8. Нестерчук О. Атлас варіантів власних особових імен Волинського Полісся. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 132 с.
9. Аркушин Г. Силенська гуторка. Луцьк : Вежа, 1996. 167 с.
10. Grzenia J. Słownik imion. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002. 362 s.
11. Arkuzyn H. Imiona mieszkańców gminy Wola Uhruska. *Wola Uhruska na tle Euroregionu Bug. Język i kultura* / pod red. F. Czyżewskiego. Wola Uhruska, 2003. S. 181–204.
12. Словник прізвищ Північно-Західної України : у 3-х т. /упоряд. Г.Л. Аркушин. Луцьк : Вежа, 2009. 412 с.
13. Arkuzyn H. Motywacja przezwisk mieszkańców Woli Uhruskiej. *Wola Uhruska na tle Euroregionu Bug. Język i kultura* / pod red. F. Czyżewskiego. Wola Uhruska, 2003. S. 205–210.
14. Аркушин Г. Підляські слова в художній літературі. Луцьк : Терен, 2024. 167 с.

REFERENCES

1. Arkushyn, H. (1999). Polonizmy v zakhidnopoliskykh hovirkakh [Polonisms in Western Polish dialects]. *Studia nad polszczyzną kresową*. Т. IX. Warszawa, 257–303. [in Ukrainian].
2. Arkushyn, H. (2022) Inshomovni zapozychennia [Foreign loanwords]. *Ukrainski hovirky Pidliashshia: suchasne usne movlennia*. Lutsk, 150–168. [in Ukrainian].
3. Arkushyn, H. (2013). Slovnyk prizvyshch pivnichno-zakhidnoi Ukrainy i sumizhnykh zemel [Dictionary of surnames of northwestern Ukraine and neighboring lands]. Lutsk: Vezha-Druk. [in Ukrainian].
4. Redko, Yu. (1996). Suchasni ukrainski prizvyshcha [Modern Ukrainian surnames]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].

5. Havryliuk, Yu. (2023). Kraina svoioho slova. Antolohiia ukrainomovnoho pysmenstva Pidliashshia [The country of your word. Anthology of Ukrainian-language writing in Podlasie] Bilsk na Pidliashshi: Pidliaskyi naukovyi Instytut. [in Poland].
6. Arkushyn, H. (2007). Holosy z Pidliashshia. (Teksty) [Voices from Podlasie. (Texts)]. Lutsk: Vezha. [in Ukrainian].
7. Arkushyn, H. (2009). Slovnyk variantiv vlasnykh imen pivnichno-zakhidnoi Ukrainy [Dictionary of variants of proper names of northwestern Ukraine A–YA]. Lutsk: Volynskiy nats. un-t im. Lesi Ukrainky. [in Ukrainian].
8. Nesterchuk, O. (2014). Atlas variantiv vlasnykh osobovykh imen Volynskoho Polissia [Atlas of variants of proper personal names of Volyn Polissia]. Lutsk: Vezha-Druk. [in Ukrainian].
9. Arkushyn, H. (1996). Sylenska hutorka [Silensk gutorka]. Lutsk: Vezha. [in Ukrainian].
10. Grzenia, J. (2002). Słownik imion [Dictionary of names]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. [in Poland].
11. Arkuzyn, H. (2003). Imiona mieszkańców gminy Wola Uhruska [Names of residents of the Wola Uhruska commune]. *Wola Uhruska na tle Euroregionu Bug. Język i kultura*. Wola Uhruska. 181–204. [in Poland].
12. Arkushyn, H. (2009). Slovnyk prizvysk pivnichno-zakhidnoi Ukrainy [Dictionary of nicknames of northwestern Ukraine]: u 3-kh t. Lutsk: RVV «Vezha». [in Poland].
13. Arkuzyn, H. (2003). Motywacja przezwisk mieszkańców Woli Uhruskiej [Motivation of nicknames of Wola Uhruska residents]. *Wola Uhruska na tle Euroregionu Bug. Język i kultura*. Wola Uhruska, 205–210. [in Poland].
14. Arkushyn, H. (2024). Pidliaski slova v khudozhnii literaturi [Podlaskie words in fiction]. Lutsk: Teren. [in Ukrainian].

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 10.04.2026